

4. Гольцова О.С. Соціальна цінність права в контексті меж сучасного правового регулювання. / О.С. Гольцова // Часопис Київського університету права. – 2009. – №3. – С. 51 – 54.
5. Жуков В.Н. Право как ценность / В.Н. Жуков // Государство и право. – 2010. – №1. – С. 21 – 34.
6. Биканова А.В. Соціальна цінність права: проблеми та перспективи. / А.В. Биканова // Вісник Донецького національного університету. Серія В.: Економіка і право – 2010. – С. 363 – 366 .
7. Плавич В.П. Феномен права на сучасному етапі трансформації суспільства. / В.П. Плавич // Правова держава: Щорічник наукових праць – 2010. – Вип. 21. – С. 68 – 79.
8. Карбонье Ж. Юридическая социология. – М. 1986. – С. 61.
9. Бігун В.С. Антропологія, аксіологія та соціологія права. До питання про праворозуміння. // Часопис Київського університету права. – 2005. – №4. – С. 26.
10. Права людини: соціально-антропологічний вимір: колект. монографія / Ред. П. М. Рабінович. – Львів: Світ, 2006. – Серія І. Дослідження та реферати. – Вип. 13. – 432 с.
11. Патерило І. В. Право як ціннісна категорія: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Патерило І. В. – К., 2006. – 209 с.
12. Абушенко В.Л. Ценностные ориентации / В.Л. Абушенко // Новейший философский словарь / [сост. А.А. Грицанов]. Минск: Изд. В.М. Скакун, 1998. – 896 с.
13. Кириченко В.М. Теорія держави і права: модульний курс: [навч. посіб.] / В.М. Кириченко. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 264 с.
14. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. – К. – 2006.
15. Кістяківський Б. О. Вибране / Пер. з рос. Л. Г. Малишевської; упоряд., передм. і приміт. Л. П. Депенчук. – К.: Абрис, 1996. – 512 с.
16. Права людини і громадянина в афоризмах та прислів'ях: Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / Редкол.: П. М. Рабінович та ін. – К.: Атіка, 2001. 112 с.
17. Мірошніченко М. Право: терміно-поняття, поняття, категорія / М. Мірошніченко // Право України. – 2006. – №3. – С.29.

ПРАВОМІРНЕ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ ТА ЙОГО МІСЦЕ У КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Бобік В.П.

(аспірант Національного університету ДПС України)

***Анотація.** З'ясована сутність права на свободу та особисту недоторканність, основні засади реалізації та його місце у кримінально-процесуальному законодавстві.*

Проаналізовано сучасний стан кримінально-процесуального законодавства та юридичної науки, досліджено основні гіпотези та наукові концепції щодо правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. За результатами проведеного дослідження запропоновані рекомендації щодо вдосконалення механізму забезпечення прав на свободу та особисту недоторканність .

***Ключові слова:** сутність прав людини, право на свободу, право на особисту недоторканність, обмеження прав, гарантії забезпечення прав.*

***Аннотация.** Выяснена сущность права на свободу и личную неприкосновенность, основные принципы реализации и его место в уголовно-процессуальном законодательстве.*

Проанализировано современное состояние уголовно-процессуального законодательства и юридической науки, исследованы основные гипотезы и научные концепции относительно правомерного ограничения права на свободу и личную неприкосновенность при применении мер обеспечения уголовного производства. По результатам проведенного исследования предложены рекомендации по совершенствованию механизма обеспечения прав на свободу и личную неприкосновенность.

***Ключевые слова:** сущность прав человека, право на свободу, право на личную неприкосновенность, ограничение прав, гарантии обеспечения прав.*

Bobik V.P. Legitimate limitation of the right to freedom and personal inviolability and its place in criminal procedure law

***Annotation.** One of the urgent problems of modern science of criminal process is the development of effective mechanisms for protection of the right to freedom and personal inviolability. At present, there are theoretical inconsistencies of the issues of restricting the rights and freedoms of man, which causes some difficulties in understanding aspects of the interaction of the state, its agencies, the individual and the society and not encouraged to improve the quality and effectiveness of lawmaking and law enforcement institutions of the state and of local governments at various levels*

The provision of universally recognized rights and freedoms is the main duty of a legal state. According to article 3 of the Constitution of Ukraine, the man, his life and health, honour and dignity, inviolability and safety admit Ukraine the highest social value.

The right to freedom and personal inviolability belongs to personal non-property rights that provide natural existence of an individual, and is therefore protected by the norms of the civil code of Ukraine (article 288, 289), of the criminal code, the criminal procedure code of Ukraine and other legislative acts. It should be noted that the Institute of personal integrity combines physical and mental integrity, freedom to act and to dispose of them, that is not to be under control. The procedure of restriction of personal freedom is always accompanied by a restriction of personal inviolability, and Vice versa, limiting personal integrity it is impossible not limiting personal freedom. Part 5 of article 5 of the Convention about protection of human rights and fundamental freedoms provides that "everyone who is a victim of arrest or detention in contravention of the provisions of this article shall be reserved the right to claim compensation."

The basis of compulsory restrictions on the right to freedom and personal inviolability of persons involved in manufacture, should be considered established or reasonably anticipated circumstances:

- *attempt to hide from inquiry, pretrial investigation or court;*
- *on the possibility of new crimes or attempted Commission of a crime;*
- *about the threats against witnesses and other subjects involved in criminal proceedings, attempt to destroy evidence or otherwise obstruct the criminal proceedings;*
- *on the possibility or the failure to appear upon the summons of the inquirer, investigator, Prosecutor or court;*
- *attempts to leave their permanent or temporary place of residence without the permission of the inquirer, investigator, Prosecutor or court;*
- *on the possibility to disclose information from the investigation .*

Key words: *essence of human rights, the right to freedom, right to personal integrity, restriction of rights, the guarantees of rights.*

Постановка проблеми Однією з актуальних проблем сучасної науки кримінального процесу є розробка дієвих механізмів захисту права на свободу та особисту недоторканність. На сьогодні існує теоретична недопрацьованість проблематики обмеження прав і свобод людини, яка викликає певні труднощі в розумінні особливостей аспектів взаємодії держави, її органів, суспільства та особистості і не спонукає до підвищення якості і ефективності законотворчої та правозастосовної діяльності державних інститутів і органів місцевого самоврядування різних рівнів.

Проблеми обмеження права на свободу та особисту недоторканність розкривались, як правило, без урахування міжнародно-правових стандартів захисту прав та законних інтересів громадян у сфері відповідної правозастосовної процедури.

Як відомо, стан дотримання в Україні основоположних прав людини та конституційних прав громадянина – не є задовільним.

Саме рівень гарантованості і забезпечення захисту права на свободу й особисту недоторканність визначається показником демократизації суспільства і є важливою складовою становлення правової державності.

Недостатня теоретична обґрунтованість і законодавче врегулювання обмеження конституційних прав людини в кримінальному провадженні створюють нагальну потребу комплексного наукового дослідження прав обмеження права на свободу та особисту недоторканність та його місце у кримінально-процесуальному законодавстві.

Проблемі правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканність присвячено праці таких вчених С.Алексєєва, Ю.П. Аленіна, В.А. Бойкова, М.В. Вітрука, В.І. Гуляєва, А.І. Гуткіна, М.М.Короткого, В.М.Корнукова, Л.Д.Кокорева, О.М.Ларіна, О.О. Лукашевої, В.В. Назарова, І.Д.Перлова, І.Л.Петрухіна, М.М. Полянського, В.М. Савицького, М.С. Строговича, П.М. Рабіновича, А.Л. Ривліна, І.В. Тиричева, Г.І. Чангулі, А.А. Чувильова, В.П. Шибіко, О.Г. Шило, М.Є. Шумило та ін.

На основі сучасних теоретичних концепцій у науці кримінального процесу комплексно вивчити положення правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканність та його місце у кримінально-процесуальному законодавстві, розробити науково обґрунтовані положення, рекомендації, щодо захисту прав і законних інтересів громадян.

Для досягнення поставленої перед дослідженням мети здійснена спроба вирішити такі наукові завдання:

- дослідити питання про правовий статус особи у правовій державі та нормативні механізми, що забезпечують особисту недоторканність громадян, у тому числі й у сфері кримінального судочинства, з урахуванням відповідних положень Конституції України та міжнародно-правових документів у галузі прав людини як законів прямої дії;

- вивчити стан розробки досліджуваної проблеми в юридичній літературі,

- проаналізувати норми чинного законодавства і проекту кримінально-процесуального кодексу України, що регламентують обмеження конституційних прав, а саме права на свободу і особисту недоторканність і визначити їх відповідність Конституції України і ратифікованим міжнародним угодам;

- проаналізувати теоретичні погляди, що стосуються правомірне обмеження права на свободу та особисту недоторканність та його місце у кримінально-процесуальному законодавстві

- сформулювати й обґрунтувати конкретні пропозиції для правотворчої діяльності щодо вдосконалення норм чинного кримінально-процесуального законодавства, що стосуються правомірне обмеження права на свободу та особисту недоторканність та його місце у кримінально-процесуальному законодавстві.

Виклад основного матеріалу дослідження

Забезпечення загально визнаних прав і свобод людини є основним обов'язком правової держави.

Згідно зі ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Особисті права і свободи – це можливості індивіда, які захищають його від незаконного і небажаного втручання в його особисте життя і внутрішній світ і покликані забезпечити існування, своєрідність та автономію особистості.

Особиста недоторканність є одним із фундаментальних і невідчужуваних особистих прав людини, яке закріплене міжнародним співтовариством у Загальній декларації прав людини 1948 р. (ст. 3), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. (ст. 9), Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р. (ст. 5) та інших загально визнаних міжнародних документах.

Право на свободу й особисту недоторканність належить до особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи, і тому захищається нормами ЦК України (ст. 288, 289), КК України, КПК України та іншими законодавчими актами.

Слід зазначити, що інститут особистої недоторканності поєднує в собі фізичну та духовну недоторканність, свободу діяти та розпоряджатися собою, тобто не перебувати під контролем.

Сама процедура обмеження особистої свободи завжди супроводжується обмеженням особистої недоторканності, і навпаки, обмежуючи особисту недоторканність неможливо не обмеживши особисту свободу.

Частина 5 ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основних свобод передбачає, що „кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання на порушення положень цієї статті, має захищене позовом право на відшкодування”.

Таким чином, ця норма встановлює, що відшкодування шкоди можливе лише при порушенні ст. 5 Конвенції. Фактично зазначена стаття проголошує право на свободу та особисту недоторканність; вона доповнює систему правового захисту недоторканності особи, до якої входять положення статей 2, 3 і 4 Конвенції. Ці статті складають основну ідею, яка лежить в основі всіх політичних систем, що дотримуються принципу верховенства права. [1]

Підставами примусового обмеження права на свободу й особисту недоторканність осіб, які залучені у провадження, слід розглядати встановлені або обґрунтовано передбачувані обставини, що свідчать:

- про спробу сховатися від дізнання, досудового слідства або суду;
- про можливість вчинення нових злочинів або замаху на вчинення злочину;
- про погрози на адресу свідка, інших суб'єктів кримінального провадження, спроби знищити докази або іншим шляхом перешкодити провадженню у кримінальній справі;
- про можливість або ухилення від явки за викликом дізнавача, слідчого, прокурора або суду;
- про спроби покинути постійне або тимчасове місце проживання без дозволу дізнавача, слідчого, прокурора або суду;
- про можливість розголосити дані досудового розслідування [2, ст.. 59-60].

Забезпечення захисту прав і свобод людини означає здійснення процесуальної діяльності в такому порядку, формі та режимі, при яких втручання в гарантовані законом права і свободи людини зовсім не мало б місця, або здійснювалося б лише в передбачених законом випадках, в умовах крайньої необхідності, коли іншими засобами вирішити завдання правосуддя неможливо.

У правовій державі реалізується доцільна засада: «дозволено все, що не заборонено законом». Але такий підхід доречний і обґрунтований лише відносно громадян. Стосовно учасників процесу, які мають розпорядчі повноваження, беззаперечно має діяти зовсім протилежний принцип: «дозволено тільки те, на що уповноважив закон і тільки в визначеній законом процедурі (формі)». [3, ст. 326]

Реальність права на свободу й особисту недоторканність ґрунтується на системі юридичних механізмів, що забезпечують його дію і тому набувають значення юридичних гарантій. Найважливішими з них є вперше встановлений Конституцією України судовий порядок арешту та взяття під варту, чітка регламентація в галузевому законодавстві підстав та строків цих примусових заходів. Судова процедура суттєво підвищує рівень захисту прав та свобод, оскільки містить низку гарантій від їх свавільного обмеження, сприяє винесенню законного та обґрунтованого рішення. [4, ст. 168]

Крім того, слід звернути увагу на те, що проблемним на практиці є саме обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Одним із видів заходів забезпечення кримінального провадження є затримання особи.

Після розгляду подання про взяття під варту особи, яка перебуває на волі, суддя має право своєю постановою дати дозвіл на затримання зазначеної особи й доставлення її до суду під вартою. Але, таке затримання можливе лише за наявності передбачених ст. 148 і ч. 1 ст. 155 КПК підстав для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Затримання в цьому випадку не може продовжуватися більше 72 годин, а в разі, коли особа перебуває за межами населеного пункту, в якому діє суд, – не більше 48 годин з моменту доставлення затриманого в цей населений пункт. Після затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставлення його в суд подання органу дізнання, слідчого розглядається ще раз.

З огляду на це, слід зауважити, що застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як взяття під варту потребує детального вивчення, опрацювання та вдосконалення з метою забезпечення права на свободу та особисту недоторканність.

Саме чітка правова регламентація строків даного запобіжного заходу та порядку їх продовження є однією з найважливіших гарантій забезпечення права на свободу й особисту недоторканність.

У сучасному світі значення ідеї прав людини вийшло за межі внутрішньо національного вибору. Іншими словами, права людини зараз не лише стали базовим регулятором правового впорядкування суспільного життя в окремих країнах, які обрали за взірець правову державу, а й набули загальнолюдського, міжнародного значення. [5, ст. 193]

Рабинович П. та Хавронюк М., змістом особистої недоторканності вважають недоторканність тілесну, психологічну, статеву. Так, тілесна недоторканність передбачає існування та дотримання заборон щодо заподіяння людині тілесних ушкоджень, побоїв або іншого застосування щодо неї фізичної сили (крім випадків, коли ці дії здійснюються іншою людиною, яка, зокрема, перебуває у стані необхідної оборони чи затримує злочинця), насильницького введення в її організм наркотичних засобів, сильнодіючих чи отруйних речовин тощо. Тілесна недоторканність також передбачає, що стосовно людини (за загальним правилом, без її згоди) забороняється втручання медичними методами діагностики, профілактики, лікування, примусове взяття донорської крові, органів та інших анатомічних матеріалів.

Статева недоторканість – це захищеність людини, яка досягла статевої зрілості, від незаконних зміни (корекції) статевої належності, штучного переривання вагітності, штучного запліднення та імплантації ембріона, стерилізація тощо, а також захищеність людини, яка не досягла статевої зрілості, від статевих зносин, а дитини – від розпусних та подібних до них дій. Окремо слід виділити статеву свободу як право людини, яка досягла статевої зрілості, самостійно вирішувати питання про своє статеве життя.

Психологічна недоторканність передбачає захищеність людини від погроз на її адресу, залякування, шантажування її та інших способів придушення її волі, від різноманітних видів впливу на її підсвідомість, коли людина без її згоди та відома може бути «закодована» на виконання протиправних, аморальних та інших дій, які вона у звичайному стані не бажала б і не стала вчинювати. [6, ст. 122]

Отже, право на свободу та особисту недоторканість, незважаючи на те, що вони мають різні сфери правового регулювання, між ними все ж існує тісний взаємозв'язок.

Висновки з даного дослідження

На сьогоднішній день проблема обмеження права на свободу та особисту недоторканність залишається однією з гострих проблем Українського суспільства. Над пошуком шляхів її вирішення працює широке коло фахівців різних наукових галузей: правознавства, психології, юриспруденції, тощо.

Свобода та особиста недоторканність людини – це найважливіші соціальні цінності людини. Недоторканність людини не існує без її свободи.

Законне й обґрунтоване обмеження прав людини і громадянина на свободу й особисту недоторканність при вжитті заходів процесуального примусу досягається завдяки суворому дотриманню встановленого порядку їх застосування.

Потрібно завжди пам'ятати головний принцип правової держави: не людина для держави, а держава для людини!

Список використаних джерел

1. Юридичний журнал «Юстиніан» <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1439>
2. Назаров В.В. Конституційні права людини та їх обмеження у кримінальному процесі України. Х.:ТД «Золота миля», 2009.- с. 59-60
3. Тертишник В.М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі: Монографія. – Д.: Юрид.акад. МВС України, Арт-Прес, 2002. – с. 326
4. Маринів В. Конституційні гарантії забезпечення права людини на свободу й особисту недоторканність та їх реалізація в кримінально-процесуальному законодавстві України. _ Вісник Академії правових наук України /1(40), 2005. – с. 168
5. Філософія права/ О.О. Бандурка, С.А. Бублик, М.Л. Заінчковський та ін.; За ред. М.В. Костицького, Б.Ф. Чміля. – К., 2000.- 336с.
6. Рабинович П. М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: навч.посіб. – К:Атіка, 2004. – С. 122